

Отримано: 15.10.2020 р.

Прорецензовано: 27.10.2020 р.

Прийнято до друку: 06.11.2020 р.

e-mail: ir4ik87@meta.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2020-31-215-219

Накашидзе І. Розвиток української літератури в Аргентині у ХХ ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2020. Вип. 31. С. 215–219.

УДК 82:94(477).155

*Ірина Накашидзе***РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В АРГЕНТИНІ У ХХ СТ.**

У статті цілісно досліджується розвиток української літератури в Аргентині відповідно до хвиль еміграції. Наведено короткі відомості про письменників, які проживали постійно (Л. Голоцван, Н. Величковський, К. Бульдин та ін.) чи деякий час (І. Качуровський, О. Драгоманова, О. Керч та ін.) у цій країні. Увагу приділено утворенню українських громадських та мистецьких товариств. Виявлено, що важливу роль у розвитку літератури відіграла перекладацька та видавнича справа.

Ключові слова: хвилі еміграції, україномовна література, товариство «Просвіта».

*Iryna Nakashydzze***DEVELOPMENT OF UKRAINIAN LITERATURE IN ARGENTINA
IN THE 20TH CENTURY**

Argentina is one of the countries that are inhabited by a large number of ethnic Ukrainians. The purpose of this article is to study the development of Ukrainian literature in Argentina. One of the tasks aimed at achieving this goal is the introduction of the names of emigrant writers into scientific circulation.

The arrival of a large number of active and educated people in Argentina in the interwar period (including writers O. Drahomanova, P. Buk, O. Devlad, etc.) led to the emergence of new forms of public life. A large number of literary and art schools, libraries, and reading rooms appeared. An important factor in the preservation of ethnic identity and the development of cultural life was the formation of the Ukrainian Cultural Society "Prosvita" in 1924.

The biggest wave of emigration took place during the postwar period. Writers such as L. Holotsvan, Y. Prylutska-Farni, K. Buldyn, etc. arrived here. At this time Argentina became a real cultural center of Ukrainians. The Society of Artists, Writers and Scholars was formed, uniting almost all cultural figures. In the biography and works of many writers of this period Argentina appears as an "intermediate" point (for example, I. Kachurovsky, O. Kerch, V. Kulish, Yu. Krokhmalyuk-Tys, etc.). Writers from all over the world have long been united by the magazine "Porogy".

Unfortunately, with the death of writers in Argentina (as in the rest of the world), literary life almost subsided. Among the writers of the fourth wave of emigration can be identified I. Voloshchuk.

Translation activity played a significant role. From the beginning of the resettlement, Ukrainian emigrants distributed works of T. Shevchenko, I. Franko, M. Shashkevych, and L. Ukrainka. Many of the writers translated Ukrainian works into Spanish and vice versa.

Thus, literary life in Argentina developed very actively in the 20th century. It was most striking in the postwar period, when a large number of cultural figures emigrated here. The research started in this article is promising for the future, as further detailed study of the features of works of art of Ukrainian-speaking writers in Argentina is required.

Key words: waves of emigration, Ukrainian-language literature, society "Prosvita".

Аргентина є однією з країн, де проживає велика кількість етнічних українців. На сьогодні в цій країні мешкає близько 300 тисяч етнічних українців, більшість з яких розселена у провінціях Буенос-Айрес і Місьйонес.

На думку Т. Богданової і В. Погромського, українська етнічна спільнота в цій країні яскраво ілюструє долю всіх «хвиль» української еміграції [3, с. 82]. Тобто в еміграційному русі українців до Аргентини можна виділити чотири періоди: перший (1897–1914 рр.), другий (1922–1939 рр.), третій (1946–1951 рр.), четвертий (починаючи з 1993 р.) [4]. Критерієм визначення «українськості україн-

ських емігрантів в Аргентині можна вважати формулу приналежності до народу Петра Струве: той, хто бере участь у культурі. «При широкому розумінні останньої українці (адепти «світового українства») – це ті, які беруть зацікавлену участь у культурному, економічному, політичному, науковому та ін. процесі розвитку української нації, народу» [1].

Про українців Аргентини написано не дуже багато. Історію української еміграції в цій країні досліджували насамперед історики діаспори, зокрема, М. Данилишин [5], М. Василик [4], В. Погромський [10], О. Сапеляк [11] та ін. Однією із останніх ґрунтовних праць про українців в Аргентині є книга С. Ціпка «Українці в Аргентині (1897–1950): творення громади» [14]. Науковці розглядали певні аспекти соціальної адаптації українців в Аргентині та збереження їх національно-культурної ідентичності.

Звичайно, дослідники не могли оминати увагою розвиток української літератури у цій країні. Проте більшість з таких досліджень мають довідковий характер, присвячені творчості найбільш відомих постатей (І. Качуровського, Л. Голоцвана) або перекладам класиків української літератури іспанською мовою. Частково відомості про україномовних письменників в Аргентині містяться у фотоальбомі «Українці в Аргентині» [13]. Біографічні відомості про деяких українських митців в Аргентині збрала В. Просалова у книзі «Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості» [12]. Проте вони також не є повними. Досліджень, які б висвітлювали цілісну картину розвитку україномовної поезії в Аргентині на сьогодні немає. Це і зумовлює актуальність цієї наукової розвідки.

Метою статті є вивчення розвитку україномовної літератури в Аргентині. Одним із завдань, спрямованих на досягнення цієї цілі, є введення до наукового обігу імен письменників-емігрантів.

Одним із перших відомих україномовних письменників в Аргентині є *Никифор Блаватний* (1886–1941) – автор п'єс «На шляху до перемоги», «Січовий Стрілець», «Посієш вихор, пожнеш бурю».

У першій половині ХХ ст. до Аргентини приїхало багато культурних діячів, внесок яких у розвиток української спільноти важко переоцінити. Такою постаттю, що вплинула на життя українців в Аргентині була племінниця М. Драгоманова *Оксана Драгоманова* (1894–1966), яка очолила перше жіноче українське товариство в країні. Найбільший її твір «По той бік світу» написаний саме під час проживання в Аргентині. Вона брала участь у складанні українсько-іспанського словника «Перші кроки українця в Аргентині», була активною в громадському житті до свого переїзду до США.

Серед письменників першої половини ХХ ст. варто відзначити наступних діячів. *Пилип Бак* (1886–1956) – письменник, журналіст, засновник однієї з українських шкіл. Він є автором «Щоденника», спогадів про С. Петлюру, В. Самійленка. З Аргентини переїхав до Бразилії, де працював журналістом. *Олексій Запорожець-Девлад* (1854–1923) – прозаїк, етнограф, актор, автор збірки «В одвічній боротьбі», повістей «Гарбузова містерія», «Відсіч». *Отець Василь Зінко* (1922–2008) – письменник, священник. Писав під псевдонімами Володимир Сокальський, Володимир Буженко, Дзюньо. Автор повісті «Пустельник на Зеленому Клині», «Іван Сулима», «Єрейська обнова». У 1994 р. він повернувся в Україну, де присвятив себе церковній службі.

Приїзд до Аргентини у міжвоєнний час великої кількості активних та освічених людей призвів до виникнення нових форм громадського життя. З'явилися організації, що почали керувати громадсько-політичною та культурною сферами, гуртувати навколо себе українських емігрантів та виховувати у них почуття патріотизму [9]. З'явилася велика кількість літературно-мистецьких шкіл, бібліотек, хат-читалень.

Важливим фактором збереження етнічної ідентичності та розвитку культурного життя стало утворення в 1924 р. українського драмгуртка «Молода громада», який пізніше трансформувався в Українське культурне товариство «Просвіта». Воно постійно підтримувало зв'язок із львівським однойменним товариством. «Через нього українські емігранти родом з Західної України замовляли українські книги, видані в Галичині, статті до своїх видань про життя в «Старому Краї», про діяльність товариства «Просвіта», просили допомоги для створення статуту товариства «Просвіта» в Аргентині тощо» [8, с. 85]. З 1928 р. товариство почало видавати газету «Українське слово», яка виходить і сьогодні. «Просвіта» тісно співпрацювала з церквою і поширила свою діяльність на всі центри українського громадського поселення. При філіях були засновані «Рідні школи», танцювальні ансамблі, хори, капели бандуристів тощо. У 1933 р. група просвітян організувала «Українську стрілецьку громаду». Вона заснувала газету «Наш клич», яка виходить і досі. Згодом вона об'єдналася із

«Соколом» в «Організацію державного відродження України» (пізніше – «Відродження»). Товариства «Просвіта» та «Відродження» існують дотепер.

Чи не найбільшою еміграційною хвилею стала післявоєнна. У цей час Аргентина стала справжнім культурним осередком українців, адже тут оселились багато письменників, разом з тим відкрились книжкові видавництва та літературні журнали. Було утворене «Товариство мистців, літераторів і науковців», яке об'єднувало майже всіх діячів культури. Деякий час його очолювала О. Драгоманова.

Саме в цей період українській громаді остаточно вдалося подолати свою організаційну розпорошеність. У 1947 р. під час роботи першого Конгресу українців Аргентини усі національні товариства об'єдналися в Українську центральну репрезентацію (УЦР) – провідну організацію українців в Аргентині, яка визнана аргентинським урядом. УЦР є членом Асоціації зарубіжних громад в Аргентині, яка тісно пов'язана із Національною дирекцією міграції [15, с. 410].

Значну роль як у громадському, так і культурному житті українців в Аргентині післявоєнного періоду відіграв Євген Онацький (1894–1979) – публіцист, літературний критик, громадський і політичний діяч. Друкувався під псевдонімами Не-Римлянин, А. Рибалка, Домет, Дометенко. Він є автором багатьох історико-культурних праць, спогадів, зокрема «Сторінки з римського щоденника», «Завзяття чи спокуса самовиправдання», «Записки українського журналіста і дипломата за 1918–1921 рр.», «Портрети в профіль», «З чужого поля». Найважливішою науковою працею Є. Онацького є восьмитомна «Українська мала енциклопедія», надрукована в Буенос-Айресі за сприяння УАПЦ протягом 1957–1967 рр.

Одним з яскравих представників української літератури в Аргентині цього періоду вважають Леоніда Голоцвана (1934–2019) – поета, активного популяризатора української культури в Аргентині. Він писав переважно українською мовою, хоча є низка творів іспанською. «Його поезія – це ностальгія за втраченою землею предків, а також заклик земляків до боротьби з поневоловачами в ім'я її свободи і незалежності» [6, с. 203]. Л. Голоцван – член багатьох організацій, зокрема Національної спілки письменників України (з 1992), Асоціації письменників Аргентини (1991), член «Просвіти» та Фондації імені Тараса Шевченка в Аргентині, голова Товариства високошкільників Аргентини. Безперечно, заслуговує вивчення творчість Нестора Величковського – новеліста і гумориста, який друкувався під псевдонімом Гриць Романтичний і в своїх сатиричних творах критикував «засмічування української мови еспанізмами» [4, с. 95], Костя Бульдіна (1987–1966) – українського різьбляра, скульптора, маляра, дитячого письменника, майстра пригодницької белетристики, який писав під псевдонімами Володимир Коб і Гойдар Кость. В Аргентині він опублікував новели «Ліричний відступ» і «Мій друг Аніф». Про універсальність К. Бульдіна, як відзначав І. Качуровський, ходили анекдоти, зокрема такий: «– Кажуть, Наполеон одночасно вислуховував звіт, диктував наказ і писав спогади... – Е, що там Наполеон. Он у нас Кость Петрович одночасно ліпить статую, малює картину, пише повість, розказує анекдоти і їсть» [13, с. 75].

До грона літераторів належить і Юлія Прилуцька-Фарні (1912–2002) – журналістка, викладачка, відома аргентинська поетеса українського походження. Найбільш відомою є її поезія «Батьківщина» («La Patria»), що відображає почуття емігранта. Цікавою є й творчість Ярослава Назарика-Орлика (1922–2001) – автора низки патріотичних поезій, серед яких гімн українських емігрантів, присвячений 100-річчю української еміграції. Також у царині літератури досить активно працювали прозаїки Олександр Білосвіт, Григорій Голіян, Ігор Любомирович, поети Микола Шафовал, Володимир Каплун, Ступан Турчин, Юрій Лех, Сергій Симонів, Микола Милусь, іспаномовні поети Лавра Куяк та Федір Коваль.

У біографії та творчості багатьох письменників Аргентина постає «проміжним» пунктом. Звідси у 1950-х рр. багато культурних діячів виїхало до інших країн (у першу чергу до США) через економічну кризу та неможливість знайти роботу. Так, Анатоль Галан (1901–1987) спочатку емігрував до Зальцбурга (Австрія). Потім переїхав до Аргентини (1949), де були написані збірка «Пахощі» і драма «Володар Страх», пізніше до США (1956), де став членом Об'єднання українських письменників «Слово». Аргентина стала тимчасовим притулком і для інших відомих письменників. Серед них – Оксана Керч (1911–1991) – авторка повістей «Альбатроси», «Наречений», роману «Такий довгий рік», збірки сатиричних творів «Будинок культури». Вона переїхала до США разом із чоловіком Володимиром Кулішем (1917–2009) – сином репресованого драматурга М. Куліша. Він є автором повісті «Пацани», п'єси «Ліс шумить», книги спогадів «Слово про будинок “Слово”». Писав під псевдонімами Степан Євин, Серафима Гусочка. У 1961 р. переїхала до США, де мешкав її син, і

Марія Цуканова (1905–1998) – авторка повістей «Святий хутір», «Їхня таємниця», «На грані двох світів»; роману «Проба»; збірок оповідань «Шовкова рукавичка», «Бузковий цвіт»; п'єс «Проліски», «Слава», «Завтра знову зійде сонце»; «Моїх спогадів». Переїхали до США і *Юрій Крохмалюк-Тис* (1904–1994) – автор багатьох історичних розвідок і творів «Симфонія землі», «Рейд у невідоме», «Бої Хмельницького», «Гуерра і Лібертад», повістей «Під Львовом плуг відпочиває», «Життя іншої людини», «Звідун з Чигирини» і «На світанку», фантастичної повісті «К-7», збірки оповідань «Симфонія землі», драми «Не плач, Рахіле» (1952); *Олекса Сацюк* (1909–1960) – дорадник, голова «Товариства мистців, літераторів і науковців», редактор журналу «Пороги», автор повісті «Смертоснощі», збірки оповідань «Колоски», «Похмілля богів», «Злат-Жолудь», п'єси «Скрипка на камені»; *Мирослава Ласовська-Крук* (1919) – письменниця, малярка, акторка, громадська діячка, авторка п'єс «Я повернусь», «Віщування старого дуба», «День Мазепи», «Не продам», «Володимир Великий», «Льодолом», повісті «Під чорним небом», роману «Дзвінка молодість»; *Панько Незабудько* (Анатоль Демусь) (1919–2001) – гуморист, сатирик, фейлетоніст (псевдонім – Мікі Сукенсон). Останній перебував у Аргентині в 1950–1956 рр., працював у журналі «Мітла», газетах «Наш клич» та «Українське слово». Автор збірок «У кривому дзеркалі», «Холмські усмішки», «Еміграційні родзинки», «Перо під ребро», «Сатирикон», «Скоморох», «Життя в карикатурах». З Аргентини до Франції переїхала *Ольга Вітошинська* (1908–2000) – письменниця, журналіст, перекладач, історик літератури (псевдонім – Софія Наумович), авторка повістей «Королева», «Непереможний Лев».

Одним із провідних літературних діячів Аргентини був *Ігор Качуровський* (1918–2013) – літературознавець, письменник, громадський діяч, член-засновник Об'єднання українських письменників «Слово», член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, член Спільки аргентинських письменників і Національної Спільки письменників України. Саме із діяльністю І. Качуровського пов'язаний розвиток часопису «Пороги» (1949–1957) в Аргентині. Як зазначає С. Козак: «...на той час це був перший український часопис літературного спрямування не лише у цій південноамериканській країні, а й на всю західну півкулю (Північну та Південну Америки). Бо ж і «Нові дні» (Канада), і «Київ» (США), і «Овід» (Аргентина – США) та інші журнали з'явилися пізніше, вже після «Порогів» [7, с. 138]. Але в 1969 р. І. Качуровський теж переїхав – до Німеччини.

Так як в Аргентині у післявоєнний час утворився досить великий культурний осередок українців, тут друкувалися твори українських поетів та прозаїків з усіх куточків світу. Зокрема, було надруковано твори *Василя Онуфрієнка* (1920–1992) (псевдонім – Гнат Дядюренко), який у 1949 р. переїхав до Австралії, поселився в Сідней. У Буенос-Айресі вийшли друком і поетичні збірки *Михайла Качалуби* (1908–1993) «На струнах серця» і «Тріпотіння крилат», поема *Ірини Дибко-Філіпчак* (1925–2012) «Ахнатон», через що цих поетів помилково відносять до української діаспори в Аргентині, хоча вони не жили у цій країні. У найбільшому літературному журналі «Пороги» друкувалися поети з США та Канади, наприклад, В. Державин, Б. Олександрів, Яр Славутич, Г. Черінь, О. Тарнавський, М. Орест та ін.

На жаль, із відходом в інший світ літературних діячів в Аргентині (як і в решті країн світу) майже затихло літературне життя. Серед письменників четвертої хвилі еміграції (чи не єдиним, про якого є відомості) можна виділити *Ігоря Волощука* (1964), який у роки економічної кризи після розпаду СРСР виїхав до Аргентини. Саме тут були надруковані його перші вірші в газеті «Українське слово». Зараз поет проживає в Україні.

У контексті літературного життя в Аргентині не можна оминати значну перекладацьку діяльність. З початку переселення українські емігранти розповсюджували твори Т. Шевченка, І. Франка, М. Шашкевича, Л. Українки; проводили вечори, присвячені їх пам'яті. Багато із названих вище письменників перекладали твори іспанською мовою. Започаткувало видавничу роботу видавництво «Перемога», де друкувалися твори українських класиків українською та іспанською мовами, зокрема твори Б. Грінченка, О. Кобилянської та ін.

Також перекладали українською мовою твори аргентинських письменників. Так, у перекладі В. Котульського вийшов роман відомого Хорхе Ернандеса «Мартін Фієрро», а в перекладі О. Сацюка вийшов роман Рікардо Гуїральдеса «Дон Сегундо Сомбра» [2]. Широкого визнання набули переклади з української мови іспанською і навпаки М. Шафовала, І. Любомировича, О. Сердюка, І. Качуровського, Л. Голоцвана. Останній став упорядником і перекладачем антології української поезії «Ucrania en la Poesia» (1991).

Таким чином, літературне життя в Аргентині розвивалося дуже активно у ХХ ст. Найбільш яскравим воно було у повоєнний період, коли сюди емігрувала значна кількість культурних діячів. Саме

в цей час утворюються різноманітні товариства та угруповання, які піднесли українську культуру (та літературу зокрема) на якісно новий рівень. Значну роль відіграли створені видавництва, де друкувались україномовні письменники практично з усього світу, паралельно вирувала перекладацька діяльність. На жаль, в Україні ще й досі мало відомостей про цих представників літературного життя. Тому розпочате дослідження є перспективним на майбутнє, адже потребують подальшого детального вивчення особливості художніх творів україномовних письменників в Аргентині.

Список використаних джерел та літератури:

1. Абліцов В., Сімченко Г. Українська діаспора: вчора і сьогодні. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=11132 (дата звернення: 20.09.2020).
2. Атаманюк Ю. Українська діаспора в Аргентині. URL: https://www.religion.in.ua/zmi/foreign_zmi/12721-ukrayinska-diaspora-v-argentini.html (дата звернення: 10.09.2020).
3. Богданова Т.Є., Погромський В.О. Українська етнічна спільнота в Аргентині наприкінці XX – на початку XXI століття. *Історичний архів*. 2010. Вип. 4. С. 82–86.
4. Василик М. Українське поселення в Аргентині. Мюнхен: УВУ, 1982. 147 с.
5. Данилишин М. Українці в Аргентині: Монографія про суспільно-організаційне життя української спільноти в Аргентині. Буенос-Айрес, 1979. 392 с.
6. Дибчук Л. Спадщина діячів літератури і мистецтва української діаспори Канади та країн Латинської Америки другої половини XX ст. – початку XXI ст. *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*. Київ, 2011. Вип. 16. С. 202–218.
7. Козак С. Журнал «Пороги» (Аргентина): історія, зміст, автори. *Український інформаційний простір*. 2016. Ч. 4. С. 136–142.
8. Кужель Л. Українські календарі (1914–1939) в Аргентині і Бразилії як джерело інформації про західно-українську книгу. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2008. № 1. С. 73–95.
9. Мазипчук М. Українці в Аргентині: як зберегти свою ідентичність в умовах життя іншої країни. URL: <https://gurt.org.ua/articles/21033/> (дата звернення: 14.09.2020).
10. Погромський В.О. Проблема міграції з українських етнічних земель до Аргентини у вітчизняній історіографії. *Історичний архів*. 2011. Вип. 7. С. 76–80.
11. Сапеляк О. Українська спільнота в Аргентині: історико-етнологічний аспект. Львів: Червона калина, 2008. 286 с.
12. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / упоряд. В.А. Просалова. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. 480 с.
13. Українці в Аргентині: Фотоальбом / упоряд. Н.Д. Прибега. Київ: Мистецтво, 1997. 128 с.
14. Ціпко С. Українці в Аргентині (1897–1950): творення громади. Київ: Дуліби, 2015. 280 с.
15. Ярош О. Формування української діаспори в Аргентині. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2013. Вип. 23–24. С. 406–412.

References

1. Ablitsov V., Simchenko H. Ukrainska diaspora: vchora i sohodni. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=11132 (Last accessed: 20.09.2020).
2. Atamaniuk Yu. Ukrainska diaspora v Arhentyini. URL: https://www.religion.in.ua/zmi/foreign_zmi/12721-ukrayinska-diaspora-v-argentini.html (Last accessed: 10.09.2020).
3. Bohdanova T.Ie., Pohromskiy V.O. Ukrainska etnichna spilnota v Arhentyini naprykintsi XX – na pochatku XXI stolittia. *Istorychnyi arkhiv*. 2010. Vyp. 4. P. 82–86.
4. Vasylyk M. Ukrainske poselennia v Arhentyini. Miunkhen: UVU, 1982. 147 s.
5. Danylyshyn M. Ukraintsi v Arhentyini: Monohrafiia pro suspilno-orhanizatsiine zhyttia ukrainskoi spilnoty v Arhentyini. Buenos-Aires, 1979. 392 s.
6. Dybchuk L. Spadshchyna diiachiv literatury i mystetstva ukrainskoi diaspory Kanady ta krain Latynskoi Ameriky druhoi polovyny XX st. – pochatku XXI st. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka*. Kyiv, 2011. Vyp. 16. S. 202–218.
7. Kozak S. Zhurnal «Porohy» (Arhentyina): istoriia, zmist, avtory. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*. 2016. Ch. 4. S. 136–142.
8. Kuzhel L. Ukrainski kalendar (1914–1939) v Arhentyini i Brazylui yak dzherelo informatsii pro zakhidnoukrainsku knyhu. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoii biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*. 2008. No 1. S. 73–95.
9. Mazypchuk M. Ukraintsi v Arhentyini: yak zberehty svoiu identychnist v umovakh zhyttia inshoi krainy. URL: <https://gurt.org.ua/articles/21033/> (Last accessed: 14.09.2020).
10. Pohromskiy V.O. Problema mihratsii z ukrainskykh etnichnykh zemel do Arhentyiny u vitchyzniani istoriohrafii. *Istorychnyi arkhiv*. 2011. Vyp. 7. S. 76–80.
11. Sapeliak O. Ukrainska spilnota v Arhentyini: istoryko-etnolohichni aspekt. Lviv: Chervona kalyna, 2008. 286 s.
12. Ukrainska diaspora: literaturni postati, tvory, biobibliohrafichni vidomosti / uporiad. V. A. Prosalova. Donetsk: Skhidnyi vydavnychiy dim, 2012. 480 s.
13. Ukraintsi v Arhentyini: Fotoalbom / uporiad. N.D. Prybieha. Kyiv: Mystetstvo, 1997. 128 s.
14. Tsipko S. Ukraintsi v Arhentyini (1897–1950): tvorennia hromady. Kyiv: Duliby, 2015. 280 s.
15. Yarosh O. Formuvannia ukrainskoi diaspory v Arhentyini. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriia*. 2013. Vyp. 23–24. S. 406–412.